

Heeft de spreiding van rijksdiensten nog toekomst?

DRS. J. J. A. TEEUWISSE

Inleiding

Evaluerend onderzoek naar de effecten van het regionaal-economisch beleid is schaars in Nederland. Een duidelijk inzicht in de effecten van verschillende beleidsmaatregelen is dan ook moeilijk te verkrijgen. De spreiding van rijksdiensten vormt hierop echter een uitzondering. Bij dit regionaal-economische beleidsinstrument is het betrekkelijk goed mogelijk de resultaten vast te stellen 1). Dit is onlangs weer gebleken bij het verschijnen van de nota *Evaluatie van de spreiding van rijksdiensten* (eind 1982). In dit verder als Evaluatienota aan te duiden rapport heeft een interdepartementale ambtelijke werkgroep een uitgebreide evaluatie neergelegd van het gevoerde beleid. Deze evaluatie is voortgevloeid uit de *Verstedelijkingsnota* van 1977 en heeft als doel om op basis van de verzamelde informatie tot een nadere afweging te komen van het toekomstige spreidingsbeleid 2). De werkgroep komt in de Evaluatienota tot de conclusie dat er praktisch alleen positieve effecten van spreidingsbeleid zijn te verwachten en geeft de aanbeveling het huidige beleid voort te zetten 3). Toch wordt in de nota een aantal punten genoemd die een voorspoedige en effectieve voortzetting van het spreidingsbeleid kunnen belemmeren.

In dit artikel wordt op enkele van deze punten ingegaan om te bezien in hoeverre deze van invloed kunnen zijn op het in de toekomst te voeren beleid. Om de achtergronden enigszins duidelijk te maken zal eerst het tot nu toe gevoerde beleid worden geschetst en wordt een overzicht van de behaalde resultaten gegeven. Vervolgens wordt op het nog onderbelichte aspect van de kosten van spreiding ingegaan. Daarna komt de beleidsmatige en financiële verantwoordelijkheid voor het gevoerde en nog te voeren beleid aan de orde. Ten slotte wordt bekeken in hoeverre er in de nabije toekomst nog mogelijkheden zijn voor het voeren van een actief spreidingsbeleid.

Terugblik

Werd in het begin van de jaren zestig een wat schuchtere start gemaakt, de echte aanzet voor de beleidsvoornemens met betrekking tot de spreiding van rijksdiensten werd in 1972 gevormd door de nota *De ontwikkeling van de Haagse agglomeratie en de afremming van de groei van de kantorensector* (Nota '72). Zoals de naam van

de nota al aangeeft was de spreiding vooral gericht op het tegengaan van de congestie in het Westen en de behoefte aan vermindering van de spanning op de arbeidsmarkt aldaar. De behoefte aan werkgelegenheid in het Noorden en Limburg kwam destijds pas op de tweede plaats 4). Gezien het belang dat het toenmalige kabinet Biesheuvel aan deze problematiek hechtte kwam het met het niet geringe voorstel om in een periode van 12 jaar 16.000 ambtenaren over te plaatsen naar het Noorden en Limburg. Dat zou dan in twee fasen moeten gebeuren. In de periode 1973-1978 zouden rond de 6.500 functies worden gespreid. Tussen 1978 en 1985 moesten nog eens 9.500 arbeidsplaatsen van het Westen naar de perifere regio's worden overgebracht. Het beleid was in principe gericht op concentratie van de spreiding in een beperkt aantal gemeenten. Daarbij kwam het hoofddaccent te liggen op de gemeente Groningen, waar de regering een „tweede schrijftafel” wilde vestigen 5).

In tabel 1 is aangegeven welke taakstelling en fasering de regering voor ogen stond en op welke gemeenten de spreiding was gericht.

Tabel 1. Taakstelling en fasering spreidingsbeleid in aantallen arbeidsplaatsen

	Eerste fase van 4 à 5 jaar	Gehelc periode van 10 à 12 jaar
Groningen	3.000	8.000
Emmen	800	1.000
Leeuwarden	400	1.000
Zwolle	300	1.000
Heerlen	2.000	5.000
Totaal	6.500	16.000

Bron: Nota '72.

In 1974 kwam het kabinet-Den Uyl met een nadere invulling van de in de eerste fase te spreiden diensten. Op basis van voorstellen van de Interdepartementale Commissie Spreiding Rijksdiensten werden voor vestiging in Zuid-Limburg 2.140 plaatsen aangewezen, voor Zwolle 400, voor Emmen 515 en voor Groningen en Leeuwarden samen 5.300 plaatsen 6).

Naast een aantal kleinere diensten waren twee grote diensten in het spreidingsplan opgenomen. Een deel van het Centraal Bureau voor de Statistiek moest naar Heerlen verhuizen en de centrale directie van de PTT, alsmede een aantal onderdelen van deze dienst (te zamen 5.300 plaatsen), zou naar het Noorden worden overgeheveld. Als argumentatie hiervoor werd gegeven dat uit een vooronderzoek was geble-

ken dat het niet mogelijk zou zijn het voor Groningen en Leeuwarden geplande aantal plaatsen te realiseren door middel van verplaatsing van een groot aantal kleinere diensten. Met het oog op de hoogwaardige en diverse kwaliteit van de arbeidsplaatsen werd daarom gekozen voor verplaatsing van de PTT-top 7).

Een jaar later kwam de regering gedeeltelijk terug op haar beleidsvoornemens. Mede doordat er veel verzet was gerezen tegen de spreiding van bestaande diensten kwam van toen af de nadruk te liggen op de vestiging van nieuw op te richten diensten in de perifere regio's. De geplande overgang van 5.300 PTT-plaatsen werd verminderd tot 3.400. Wel werd benadrukt dat het om de top van het bedrijf moest gaan zodat de hoogwaardige functies behouden zouden blijven voor het Noorden 8).

De in 1977 verschenen *Verstedelijkingsnota* geeft een duidelijke kentering in de beleidsvoornemens ten aanzien van de spreiding te zien. De gestelde doeleinden worden minder ambitieus geformuleerd. In de nota wordt gesteld dat de uitvoering van het spreidingsbeleid er niet toe zal mogen leiden dat de bestaande werkgelegenheid bij de rijksoverheid in de Haagse regio wordt aangetast. De omvang van de spreiding tussen 1980 en 1990 wordt gerelateerd aan de verwachte groei van de rijksdienst. In de nota wordt ervan uitgegaan dat deze groei ongeveer 10.000 arbeidsplaatsen zou opleveren, hetgeen globaal overeenkomt met de taakstelling van de tweede fase. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de werkgelegenheid in de Haagse regio moest de taakstelling (10.000 arbeidsplaatsen) over de periode 1980-1990 een indicatief en flexibel karakter hebben en dus niet zozeer als vast uitgangspunt worden gehanteerd 9).

In 1978 en 1979 verschijnen respectievelijk de *Perspectievennota Zuid-Limburg* (PNL) en het *Integraal Structuurplan Noorden des Lands* (ISP) 10). In de PNL worden aan Zuid-Limburg 2.500 arbeidsplaatsen toegezegd in de periode 1980-1985 en middels het ISP aan het Noorden 3.000 plaatsen in dezelfde periode. Op dit moment wordt aan de concrete invulling van deze toezeggingen gewerkt.

1) Zie b.v. C. P. A. Bartels en J. J. van Duijn, *Regionaal-economisch beleid in Nederland*, Assen, 1981, blz. 108.

2) *Verstedelijkingsnota*, Tweede Kamer, zitting 1976-1977, 13 754, nrs. 10-11, blz. 115.

3) Rijksplanologische Dienst, *Evaluatie van de spreiding van rijksdiensten*, Den Haag, 1982, blz. 59.

4) Nota *De ontwikkeling van de Haagse agglomeratie en de afremming van de groei van de kantorensector*, Tweede Kamer, zitting 1972-1973, 12 043, nr. 2, blz. 3.

5) Idem, blz. 7.

6) Tweede Kamer, zitting 1973-1974, 12 831, nr. 1, blz. 2.

7) Idem.

8) Tweede Kamer, zitting 1974-1975, 12 831, nr. 7, blz. 19.

9) *Verstedelijkingsnota*, blz. 115.

10) *Perspectievennota Zuid-Limburg*, Tweede Kamer, zitting 1977-1978, 13 969, nr. 5 en *Integraal Structuurplan Noorden des Lands*, Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 13 969, nr. 2.

Taakstelling en resultaten

Zoals in het voorafgaande is aangegeven werd de uitvoering van de aanvankelijke beleidsvoornemens in twee fasen gesplitst. In de periode 1973-1978 zouden er 6.500 plaatsen moeten zijn gespreid en in de periode 1978-1985 zouden vervolgens nog eens 9.500 plaatsen moeten volgen. De latere bijstellingen van het beleid komen er op neer dat nu sprake is van een doorlopende eerste fase en dat de tweede fase in tweeën is geknipt in een periode 1980-1985 en 1985-1990.

Bekijken we de resultaten van de eerste fase, dan blijkt dat de taakstelling voor Zuid-Limburg — afgezien van de realiseringstermijn — is gehaald (11). Van de 2.140 toegezegde plaatsen zijn er eind 1982 2.000 gerealiseerd en voor de overige 140 plaatsen waren concrete diensten aangewezen. Voor het Noorden is de uitwerking van de eerste fase minder goed verlopen. Van de aanvankelijk toegezegde 3.500 plaatsen zijn er pas 1.520 daadwerkelijk gespreid. De grote achterstand wordt voornamelijk veroorzaakt door de trage verplaatsing van de PTT-top. Van de 3.400 toegezegde PTT-plaatsen zijn er momenteel rond de 900 gespreid. Van de resterende 2.500 moeten er vóór 1985 nog eens 700 plaatsen overgaan. De resterende overplaatsing zal zich dan in de periode 1985-1990 afspeelen.

Bekijken we de twee fase dan blijkt ook hier het Zuiden voor te liggen op het Noorden. Van de (in de periode 1980-1985) toegezegde 2.500 plaatsen zijn er reeds 700 gespreid en van de resterende 1.800 zijn 1.700 plaatsen aangewezen. Voor het Noorden verloopt het programma moeizamer. Van de 3.000 toegezegde plaatsen is er eind 1982 nog geen één gerealiseerd en moet de helft nog worden aangewezen. Tabel 2 vat de resultaten samen.

Kosten

Van de kosten van spreiding zijn in de loop der jaren verschillende schattingen gemaakt, maar geconstateerd kan worden dat tot op heden de bepaling van financiële consequenties van het beleid een ondergeschikte rol heeft gespeeld. Pas in de Evaluatienota van eind 1982 is gepoogd om de werkelijk gemaakte kosten van spreiding te achterhalen.

Voor een goed inzicht in de gemaakte kosten per gespreide arbeidsplaats is het noodzakelijk een onderscheid te maken tussen het spreiden van *bestaande* diensten aan de ene kant en aan de andere kant de vestiging van *nieuwe* diensten in de perifere regio's. Indien het om dit laatste gaat zijn er volgens de samenstellers van de Evaluatienota weinig of geen extra kosten. Immers, ook in de Haagse regio zouden voorzieningen moeten worden getroffen om nieuwe diensten onder te brengen. Alleen wanneer het gaat om een relatief klein aantal mensen zou via een interne herverdeling een goedkopere oplossing kunnen worden gevonden (12). Daarnaast kan er sprake zijn van hogere communicatiekosten. In de Evaluatienota wordt dit punt

Tabel 2. Taakstelling en realisatie van spreiding eerste en tweede fase (t/m 1985), in aantal arbeidsplaatsen a)

	ISP-gebied	Zuid-Limburg	Totaal
Eerste fase (doorlopend)			
Gespreid	1.120	2.000	3.120
Nog te spreiden	3.080	140	3.220
(w.v. nog aan te wijzen)	(360)	(0)	(360)
Subtotaal (= taakstelling eerste fase)	4.200	2.140	6.340
Tweede fase (t/m 1985)			
Gespreid	0	± 700	± 700
Nog te spreiden	3.000	± 1.800	± 4.800
(w.v. nog aan te wijzen)	(± 1.500)	(± 100)	(± 1.600)
Subtotaal (= taakstelling tweede fase)	3.000	2.500	5.500

a) In de tabel is de spreiding naar Zwolle (300 plaatsen) niet verwerkt.
Bron: Evacuatie van de spreiding van rijksdiensten.

wel aangestipt maar er wordt verder niet op ingegaan. Toch is dit punt niet onbelangrijk. Indien gespreide diensten een hoge contactfrequentie met Den Haag hebben, kunnen deze (blijvende) kosten hoog oplopen. Nu is het dagelijkse pendelvliegtuig van de PTT-top van Den Haag naar Groningen en vice versa wel een uitzondering, maar een onderzoek van Bartels en Wijma wijst erop dat de communicatiekosten per werknemer met een hoge opleiding in de perifere regio's aanzienlijk hoger uitkomen dan in de Randstad. (Voor lager geschoolden zou daarentegen het omgekeerde gelden.) Zij wijzen er echter op dat hun conclusies slechts gebaseerd zijn op een beperkt aantal waarnemingen en dat een verantwoorde afweging bij de spreidingsbesluiten gediend zou zijn met nader onderzoek op dit terrein (13). Gezien het permanente karakter van deze kosten is dit inderdaad een factor die meer aandacht verdient. Zeker wanneer we bedenken dat de communicatiekosten vanuit de donorregio ook hoger kunnen uitvallen.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven.

Met betrekking tot de kosten per arbeidsplaats van de spreiding van *bestaande* diensten zijn in de loop der jaren heel verschillende bedragen genoemd. Zo heeft een ambtelijke werkgroep voor de Nota '72 een berekening gemaakt die uitkwam op ongeveer f. 100.000 (14) per gespreide plaats (15). In 1975 werd deze schatting echter ruim verdubbeld tot f. 217.000 per plaats (16). Dit laatste bedrag is aanmerkelijk hoger dan het onlangs in de Evaluatienota berekende bedrag van rond de f. 95.000 per plaats (17). Dit bedrag is berekend op basis van gegevens van de verplaatste diensten zelf en vergeleken en aangevuld met financiële gegevens die konden worden verschaft door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en door de Rijksgebouwdienst. In dit bedrag zijn nog niet de (geschatte) kosten van de spreiding van de PTT en de Topografische Dienst opgenomen. De — door de desbetreffende departementen opgegeven — kosten zijn bij deze twee diensten aanzienlijk hoger geschat. Zo worden de kosten per gespreide PTT'er geschat op f. 550.000 en de 170 plaatsen van de Topografische Dienst gaan à raison van f. 410.000 (18).

De schattingen komen dus hoger uit dan

het in de Evaluatienota genoemde bedrag, en de vraag is dan ook hoe accuraat het in de Evaluatienota genoemde bedrag is. Volgens de samenstellers kan worden aangenomen dat het bedrag van f. 95.000 per gespreide plaats een zeer aanzienlijk deel van de kosten weergeeft, maar daar zijn wel enkele vraagtekens bij te zetten. Zo heeft de werkgroep een deel van de in het verleden gemaakte kosten niet kunnen achterhalen en bovendien het totaal van de wel achterhaalde kosten gerelateerd aan het totaal van het aantal gespreide plaatsen. Dit laatste totaal omvat echter ook nieuwe diensten — die volgens de werkgroep weinig extra kosten met zich brengen — zodat het cijfer wellicht geflatteerd is; wellicht, omdat aan de andere kant ook de totale huisvestingskosten van de gespreide diensten zijn toegerekend. Een deel van deze kosten zou ook bij vestiging (of handhaving) in de Haagse regio zijn gemaakt. Er vindt dus in zekere mate een overschatting plaats indien de totale huisvestingskosten worden berekend.

Uit het voorgaande blijkt dat het in de Evaluatienota genoemde bedrag voor de verplaatsing van bestaande diensten slechts een benadering is en dat de reële kosten per saldo mogelijk anders hoger uitvallen. Dat neemt niet weg dat het verschil tussen het gevonden bedrag en de geschatte kosten van de verplaatsing van de PTT en de Topografische Dienst wel erg groot is. In de nota wordt echter niet nader op dit verschil ingegaan, al wordt wel aangedrongen op onderzoek naar de kosten van de spreiding van de PTT omdat de werkgroep geen afdoende verklaring heeft kunnen vinden voor het verschil. Aangezien de werkgroep de mogelijkheid van een verdere spreiding van bestaande diensten in de toekomst niet uitsluit, lijkt een dergelijk onderzoek geen overbodige luxe. Het onderzoek zou zich dan echter niet dienen te beperken tot de

11) De cijfers komen uit de in voetnoot 3 genoemde Evaluatienota.

12) Evaluatienota, blz. 23.

13) C. P. A. Bartels en J. B. R. Wijma, Effecten van spreiding van rijksdiensten voor de regio's van vestiging, *ESB*, 21 maart 1980, blz. 611.

14) De genoemde bedragen zijn uitgedrukt in gulden van 1981.

15) Nota '72, blz. 9 e.v.

16) Tweede Kamer, zitting 1974-1975, 12 831, nr. 7, blz. 28.

17) Evaluatienota, blz. 23.

18) Heroverweging collectieve uitgaven, Deelrapport 24, *Spreiding Rijksdiensten*, Tweede Kamer, zitting 1980-1981, 16 625, nr. 29, blz. 7.

PTT. Het zou een breder terrein moeten beslaan en zich tevens dienen te richten op het gesignaleerde — onverklaarde — verschil met het door de werkgroep genoemde bedrag.

Beslissen en betalen

De spreiding van de rijksdiensten kan dus in bepaalde gevallen aanzienlijke kosten met zich brengen. Alleen al voor de spreiding van de PTT en de Topografische Dienst gaat het om een (geschat) totaalbedrag van ruim f. 1,7 mrd. 19). Een belangrijk punt is dat in de praktijk geen helder inzicht bestaat welk departement deze kosten moet dragen. Zo wordt in het heroverwegingsrapport *Spreiding rijksdiensten* opgemerkt: „Het feit dat in de meerjarenramingen op verschillende begrotingshoofdstukken geen rekening is gehouden met de kosten van het spreidingsbeleid geeft de werkgroep aanleiding op te merken dat over de ministeriële beleidsverantwoordelijkheid ter zake onvoldoende duidelijkheid bestaat” 20).

Formeel is er wel een scheiding van materiële verantwoordelijkheid. Vanaf de start van het spreidingsbeleid ligt de verantwoordelijkheid bij de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening (en thans bovendien Milieubeheer) en de minister van Binnenlandse Zaken. De eerstgenoemde minister is primair verantwoordelijk voor de algemene lijnen van het spreidingsbeleid en de tweede is verantwoordelijk voor de selectie van diensten welke voor spreiding in aanmerking komen. De minister onder wie de te spreiden dienst ressorteert, is vervolgens verantwoordelijk voor de feitelijke uitvoering van het beleid.

Door het beleid inzake het ISP en PNL is deze structuur complexer geworden. Voor de uitvoering van het ISP- en PNL-beleid is de minister van Economische Zaken primair verantwoordelijk en die heeft daardoor ook veel invloed op het spreidingsbeleid. Dit komt doordat de belangrijkste beslissingen over de spreiding worden genomen in het periodiek overleg tussen de kabinetsdelegatie en de bestuurders van de desbetreffende provincies.

Budgettaire ligt de verhouding anders. De door een gespreide dienst gemaakte huisvestingskosten komen voor rekening van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de extra personele kosten kunnen worden gedeclareerd bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De overige kosten komen ten laste van het departement waar de gespreide dienst onder valt. Het Ministerie van Economische Zaken is echter budgettair niet verantwoordelijk, terwijl daar wel de voortrekkersrol van het beleid ligt. Een dergelijke doorbreking van de band tussen beslissen en betalen leidt al gauw tot een soort mistvorming in de financiële verhouding tussen departementen, met als gevolg dat de departementen (financieel) verstoptje kunnen spelen.

Omdat de afspraken over de spreiding in het kader van het ISP- en PNL-overleg worden gemaakt, is op voorhand niet dui-

dijk welke dienst waarheen zal verhuizen of waar en wanneer en in welk tempo een nieuwe dienst zal worden gevestigd. Zo wordt in de Evaluatienota gesteld dat in het ISP- en PNL-overleg toezeggingen aan de provincies zijn gedaan zonder dat er adequate budgettaire voorzieningen zijn getroffen. „Onder zeer moeilijke omstandigheden dienden hiervoor achteraf oplossingen te worden gevonden” 21).

Toekomstmogelijkheden

Voorspellingen doen is en blijft een hachelijke zaak, maar duidelijk is dat de budgettaire ruimte voorlopig uiterst krap zal blijven. Een gevolg hiervan zal zijn dat het toch al niet zo vlot verlopende spreidingsbeleid nog meer onder druk komt te staan. In de eerste plaats geldt dit voor de spreiding van bestaande diensten. Hoewel het beleid sinds 1975 is gericht op de spreiding van nieuwe diensten moet, als restant van het eerder geformuleerde beleid, nog steeds een groot deel van de spreiding van de PTT plaatsvinden. Daarnaast wordt ook in de Evaluatienota de spreiding van bestaande diensten niet uitgesloten. Aangezien hieraan hoge kosten zijn verbonden zonder dat dit landelijk gezien extra arbeidsplaatsen oplevert, kan men de zin van dit beleid betwifelen. Zo is in de heroverwegingsnota met betrekking tot de spreiding van rijksdiensten een aantal varianten ontwikkeld die kostenbesparend kunnen werken. In de desbetreffende nota wordt weliswaar opgemerkt dat de mogelijkheden tot het beperken van de spreiding van de PTT gering zijn vanwege de vele toezeggingen die in het verleden zijn gedaan 22), maar aan de andere kant is het in het regeerakkoord als onvermijdelijk aanvaarde bedrag van f. 200 mln. op jaarbasis vermoedelijk niet voldoende om de voorgenomen spreiding te financieren 23).

Geldt voor de spreiding van bestaande diensten dat de kosten relatief hoog kunnen oplopen, voor de spreiding van nieuwe diensten geldt dit minder. Toch kan deze variant van het spreidingsbeleid ook onder druk komen te staan. Het uitgangspunt van het in de *Verstedelijkingsnota* geformuleerde beleid is immers dat de omvang van de spreidingsoperatie zal worden beperkt tot de groei van het rijksapparaat na 1980. Versnelling of vertraging in de uitvoering wordt mede afhankelijk gesteld van de werkgelegenheid bij de rijksoverheid in de Haagse regio. De destdijs geschatte groei van 10.000 arbeidsplaatsen zal echter niet worden gerealiseerd. Integendeel, gezien de in het laatste regeerakkoord gemaakte afspraken betreffende de omvang van het rijksapparaat moet een daling niet worden uitgesloten.

Daarnaast spelen nog andere factoren een rol die de spreiding van nieuwe diensten moeilijker maken. Zo zal als gevolg van de hoog oplopende werkloosheid in de Haagse regio de politieke druk vanuit die regio toenemen om het spreidingsbeleid stop te zetten of op zijn minst te temporeren. Ook zal vanuit de departementen zelf worden getracht nieuwe diensten via interne reorganisatie te bemensen. De

voorgenomen reductie van het aantal formatieplaatsen speelt hierbij een belangrijke rol. Hoe groter de druk tot inkrimping van het apparaat, hoe minder bereidheid er zal zijn om nieuwe diensten in het Noorden of Limburg te vestigen. Gespreide plaatsen zijn immers niet via een interne herschikking op te vullen, waardoor de werkgelegenheid bij het betrokken departement — althans in de Haagse regio — vermindert.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat onder de huidige economische omstandigheden de mogelijkheden tot het voeren van een actief spreidingsbeleid beperkt zijn. Het gaat immers niet meer om verdeling van de groei: elke extra arbeidsplaats voor het Noorden of Limburg betekent in principe dat er in een andere regio — en dan met name de Haagse — een arbeidsplaats verdwijnt. Dat neemt niet weg dat vanuit het Noorden en Limburg grote druk zal blijven bestaan om door te gaan met de spreiding van de rijksdienst. Op zijn minst zal geëist worden dat de bestaande toezeggingen worden gerealiseerd, maar ook van de — nog niet concreet ingevulde — spreiding van na 1985 zal niet zonder meer afstand worden gedaan.

Het kabinet moet binnenkort, mede op basis van de Evaluatienota, een standpunt over het in de toekomst te voeren spreidingsbeleid bepalen. Het staat daarbij voor de moeilijke opgave een nieuw beleid te formuleren. Immers, de bestaande beleidsnota's dateren uit een tijd dat de bomen nog wat hoger groeiden en leveren tegengestelde uitgangspunten op. In de *Verstedelijkingsnota* is aangegeven dat de spreiding van de rijksdienst niet ten koste mag gaan van de werkgelegenheid in de Haagse regio en aan de andere kant zijn er in het ISP en PNL de nodige toezeggingen aan het Noorden en Limburg gedaan. Hoe het kabinet ook kiest, niemand zal echt tevreden zijn. Bij handhaving van de uitgangspunten van de *Verstedelijkingsnota* zullen het Noorden en Limburg zich gedupeerd voelen. Een voortgaande spreiding stuip op verzet vanuit de Haagse regio. Wordt een tussenweg gekozen dan zijn beide ontevreden.

Besluit het kabinet tot een voortzetting van de spreiding van de rijksdienst, dan is het echter wel noodzakelijk dat de beleidsmatige en budgettaire verantwoordelijkheid voor de spreiding duidelijk wordt. Zonder die duidelijkheid blijft de besluitvorming in financiële nevelen gehuld en kunnen er onvoorziene kosten op tafel komen. Voor een kabinet dat de beheersbaarheid van de collectieve middelen zo hoog in het vaandel heeft staan, moet dat toch een niet aanvaardbaar toekomstbeeld zijn.

J. J. A. Teeuwisse

19) Idem.

20) Idem.

21) Evaluatienota, blz. 17.

22) Heroverweging collectieve uitgaven, Deelrapport 24, blz. 16.

23) Tweede Kamer, zitting 1982-1983, 17 555, blz. 39.